

APUA! LAPSESTANI ON TULLUT KULUTTAJA

Katja Repo: *Sosiaalipolitiikan professori (ma.), Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto*
katja.repo@uta.fi

Minna Ruckenstein: *Lapsuus ja talous. Gaudeamus, Helsinki 2013. 183 s.*

Lasten hyvinvointi on yksi aikamme puheenaiheista. Keskustelemme lasten syjäytymisestä, perheiden aikapulan vaikutuksista lapsiin, lasten liian pitkiksi koetuista päiväkotipäivistä, lapsiperheiden köyhyyden lisääntymisestä ja huostaanottojen kasvusta. Lasten arkea lähestytään usein huolien siivittämänä. Huolipuheella on oma tärkeä tehtävänsä: se nostaa esille ongelmia ja kutsuu meitä toimimaan ongelmien poistamiseksi. Huoliin ja riskeihin keskittyvällä tarkastelulla on kuitenkin rajoitteensa. Huoliin pureutuva pohdinta sivuuttaa helposti lapsiperheiden arjen moniarvoisuuden ja lasten toimijuuden monimuotoisuuden.

Huolet ja riskit ovat tärkeä osa myös lasten kuluttajuutta koskevia pohdintoja. Kuluttajalapsi on kaukana siitä ihannekuvasta, joka meillä on viattomasta lapsesta ja onnellisesta lapsuudesta. Lasten ajatellaan ”mankuvan” vanhemmiltaan vääriä asioita, ja materialismin uskotaan pilaavan lasten mielikuvituskyvyn ja luontaisen leikin. Kuluttajalapsen nähdään myös mainonnan uhreina ja erityisen alttiina kaveripiirin painostukselle. Lasten kulutus huolestuttaa, koska las-

ten ei uskota omaavan ”hyvää makua” tai pystyvän tekemään järkeviä kulutusvalintoja. Kuluttajalapsen vanhemman tehtäväksi jää lapsen suojeleminen hallitsemattomilta markkinavoimilta.

Minna Ruckensteinin vuonna 2013 ilmestynyt teos *Lapsuus ja talous* rakentaa etäisyyttä lasten kuluttajuuden riskeihin ja ongelmiin tarkastelemalla lasten taloudellista toimintaa moniarvoisesti ja lasten kokemusmaailmasta käsin. Teoksessa avataan lasten suhdetta (palkka) työhön, lapsuutta ja vanhemmuutta kultuskulttuurissa, lasten vaihtosuhteissa tapahtuvaa taloudellista toimintaa, rahan liittyviä sukupolvien välisiä suhteita ja kulutuksen kulttuurisia jännitteitä. Tarkastelujen ytimeen sijoitetaan lasten todellisuus ja heidän aktiivisuutensa merkitysten tuottajina. Teoksen kantava ajatus on, että lapset eivät vain vastaanota heille tarjottua (kuluttaja)lapsuutta vaan osallistuvat myös itse aktiivisesti sen tuottamiseen ja muokkaamiseen.

Ruckensteinin (2013, 18 ja 2014, 3) mukaan lasten taloudellisen toimijuuden monopolisuus ei tule arkisessa elämässä kuulluksi, koska huolestuneet vanhemmat ja kasvattajat sivuuttavat lasten omat ajatukset ja toimet puhumalla heidän ohitseensa. Sen sijaan, että aikuiset olisivat kiinnostuneita siitä, mitä lapset tosiasiansa tekevät, pohtivat ja ajattelevat, he keskittävät huomionsa siihen, minkälaisia lasten ja nuorten tekemisten ja ajatusten *pitäisi* olla. ”Pitäisi olla”-kasvattaminen estää näkemästä ja tunnistamatta mielenkiintoisia ja ajankohtaisia asioita lasten elämässä.

Ruckensteinin (2013, 6) mukaan ”(l)apsilta voi odottaa muutakin kuin kasvatet-

tavaksi tai kuluttajaksi asettumista”. Kun lasten kuluttajuutta tarkastellaan lasten arjesta käsin – osana heidän yksilöllisyyttään, vertaisryhmiään, perhettään ja laajempaa toimintaympäristöä – huomataan, että kulutuskulttuuri tuottaa käytäntöjä, jotka tukevat lasten yksilöllistymistä, sosiaalisia suhteita ja päivittäisiä tekemisiä. Lapsille lelut ja medialaitteet eivät ole vain kulutustavaroita, vaan tärkeä osa vertaisryhmässä toimimista. Kun leikit kietoutuvat osaksi kulutuskulttuuria, tavaroista tulee erityisen tarpeellisia. Lapsat ymmärtävät, että he voivat tehdä kulutuksen avulla näkyväksi sitä, mitä ovat. Lapsat eivät kuitenkaan vain mukaudu kuluttajiksi, mutta myös leikittelevät kaupallisen kulttuurin kustannuksella parodioimalla ja muuntelemalla heille kaupallisesti tarjottua lelu- ja mielikuvitusmaailmaa.

Talous on tärkeä osa lasten ”tapoja etsiä yhteistä tekemistä, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja arvostusta” (Ruckenstein 2013, 23). Tämä on eettisesti ristiriitainen seikka, joka on kuitenkin huomioitava, kun pohdimme lasten taloudellista eriarvoisuutta. Taloudellinen osattomuus ei siten itsessään synnytä lasten syrjäytymistä tai sivuun jäämistä, vaan kysymys on pikemminkin siitä, miten köyhyys rajaa lasten sosiaalista elämää ja tulevaisuuden näkymiä. Tämän tunnistavat erityisen hyvin pienituloisten perheiden vanhemmat, jotka suosivat kulutusvalinnoissaan tavaroita ja elämyksiä, joilla on lasten välisissä vertaisryhmissä eniten symbolista arvoa. Toisin kuin varakkaiden perheiden kohdalla, pienituloisten vanhempien kohdalla ostamisesta kieltäytyminen voi tarkoittaa lapsen elämänsä köyhäksi leimaamista.

Taloudellinen arvonluonti suuntautuu nykyhetkestä myös tulevaisuuteen. Lapsat rakentavat taloudellista markkina-arvoaan oppimalla ja opiskelemalla. Ruckensteinin siteeraama Annette Lareau (2003) tutkimus kuvaa hyvin sitä, miten amerikkalaisperheiden vanhemmat kasvattavat lapsiaan tulevaa työuraa ajatellen. Keskiluokkaisten perheiden vanhemmat opettavat lapsilleen työntöön ensisijaisuutta, kilpailuun valmistautumista ja menestyksen tärkeyttä. Keskiluokkaisten perheiden lapsat eivät siksi – köyhien lasten tapaan – vain leiki ja vietä vapaa-aikaa ystävien seurassa, vaan he osallistuvat ja harrastavat. Taloudellisen epävarmuuden aikana koulutetut vanhemmat haluavat varmistaa lastensa kyvykkyyden ja tulevan menestyksen. Pienituloisten perheiden vanhemmille lasten tulevaisuus näyttäytyy toisin. He haluavat pikemminkin suojella lasta kilpailuyhteiskunnan vaatimuksilta ja pyrkivät takaamaan lapselle mahdollisimman pitkän ja huolettoman lapsuuden. Näin myös uusinnetaan tehokkaasti valitsemia yhteiskunnallisia jakeja ja eroja.

Lasten ja markkinoiden suhde ei ole välitön. Vanhemmat ohjaavat lasten taloudellista toimintaa ja rajoittavat heidän kulutushalujaan. Kulutushalujen rajoittamisesta käy esimerkkinä kauppojen karkki- ja leluhyllyt, joiden edessä käydään monenlaisia lasten ja vanhempien välisiä neuvotteluja. Neuvotteluissa ei ole yhtäläistä kaavaa ja toisinaan lapsi saa haluamansa ja toisinaan ei. Kulttuurisesti jaettu neuvotteluissa on kuitenkin se, että lasten kulutuksen hallitsemisesta on tullut vanhemmille haastavaa. Kulutus on niin keskeinen osa jälkimodernin ajan lasten arkea, että neuvottelut latautuvat; niissä ei ole kyse pelkästään osta-

misesta ja saamisesta, vaan myös lapsen sosiaalisesta elämästä ja heidän itseilmaisustaan.

Kulutuskulttuurin lapsi on monien riskitiriitojen ja moraalisten jännitteiden ytimessä. Juuri siksi Ruckesteinin teos on niin tärkeä puheenvuoro. Se raottaa ovea tähän ytimeen, mutta avaa samalla ovia tästä ytimestä pois. Kuluttamisen ymmärtämisen rinnalla tarvitaan pohdintoja, joilla tavoitellaan kulutuksen kohtuullistamista ja ekologisempaa elämäntapaa. Lapset (kuin myös aikuiset) tarvitsevat kulutukseen kasvamista. Ruckensteinin (2014, 6) mukaan tämän tulisi kuitenkin tapahtua niin, että lasten kulutuksen ohjaamisen perustana olisi ”lasten tapaa kuluttaa”. Jos ymmärrämme, miten kulutuksen käytännöt muokkaavat lasten arkea ja heidän sosiaalisia suhteitaan, asetumme luontevammin vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Jos hyväksymme, että lapsilla on taloudellista osaamista ja kyvykkyyttä, emme näe taloutta vain aikuisten maailmaan kuuluvana ilmiönä. Sen sijaan, että vain valistamme ja opetamme lapsia, kuluttajuuteen kasvaminen voi olla lasten ja vanhempien yhteistä tekemistä ja yhdessä oppimista.

KIRJALLISUUS:

Lareau, Annette (2003) *Unequal Childhoods: Class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.

Ruckenstein, Minna (2013) *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus.

Ruckenstein, Minna (2014) *Lapsuus, kuluttajuus ja yhdessä oppiminen*. Hyvinvointikatsaus 1/2014, 2–7.

MIELENTERVEYSTYÖ JA ARVIOINNIN TEKNIIKAT

Mirja Satka: *YTT, FL, Sosiaalityön käytäntötutkimuksen professori, Sosiaalitytieteiden laitos, Helsingin yliopisto*

Sirpa Saario: *Audit Techniques in Mental Health: Practitioners' responses to electronic health records and service purchasing agreements*. Acta Universitatis Tamperensis 1907. Tampere University Press, 2014. 172 s.

Suomalaiseen mielenterveystyöhön omaksuttiin vuosituhannen vaihteen jälkeen New Public Management opin mukainen hallinnan tapa kustannustehokkaiden ja läpinäkyvien palvelutyökäytäntöjen aikaansaamiseksi. Praktikoille, sosiaalityöntekijöille, lääkäreille ja muulle hoitohenkilökunnalle se merkitsi tiukan tilivelvollisuuden varaan joutumista ja työkäytäntöjen muutoksia, joiden tarkoitus ei ollut asiakkaan parempi palvelu. Arvioinnin leviämistä on kansainvälisen tutkimustiedon mukaan seurannut esimerkiksi luottamuksen murenemistä ja hankalia ammatillisia tai eettisiä ristiriitoja.

Tässä on se maasto, johon Sirpa Saario virittää tutkimustehtävänsä. Hän tahtoo tehdä näkyväksi arviointivälineiden käyttöönoton tuomat muutokset mielenterveystyön ammattilaisten työkäytäntöihin. Lähtöoletuksena on, että ne vaikuttavat arkikäytäntöjen lisäksi myös siihen, miten ammattitoimijat käsitteellistävät mielenterveystyötä. Ongelmanasettelu keskittyy sen selvittämiseen, miten jatkuvien tulotarvi-

ointien omaksumien muuttaa mielen-terveysalan ammattikäytäntöjä ja miten ammattilaiset muutoksissa luovivat.

Tutkimus kiinnittyy käsitteellisten ja metodisten ratkaisujensa osalta hallinnan analytiikan tutkimustraditioon. Se arvioi taloudellisen rationaalisuuden rajoja, sen yhteiskunnallisia seurauksia ja ennakoi monipuolisesti käänteen yhteiskunnallista ja ammatillista hintaa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tutkimus on rakennettu selkeäksi kokonaisuudeksi siten että osa-artikkelit 1–4 keskittyvät erilaisten arviointitekniikoiden (Aho, Oberon, Miranda, ostopalvelusopimukset) tuottamiin työkäytäntöjen muutoksiin. Artikkelit 5 käsittelee useampaa tekniikkaa. Yhteenvetoluku kokoaa osa-artikkeleiden tulokset yhteen vastaamalla kysymykseen, miten ammattilaiset työssään reagoivat, kiertävät tai sopeutuvat arviointiin.

Tutkimus perustuu kauttaaltaan vankkaan empiiriseen tutkimukseen. Sen jokaisessa artikkelissa on analyysia varten kerätty aineisto yhden kunnan kolmesta erilaisesta mielenterveystyön yksiköstä aikuis- ja lastenpsykiatrian aloilta. Lisäksi kahdessa artikkelissa on käytetty vertailuaineistoja Iso-Britanniasta, jossa NPM:n soveltaminen aloitettiin aikaisemmin kuin meillä. Siksi siellä on myös enemmän tutkimustietoa tämän hallinnointitavan seurauksista työntekijöille ja palvelujen järjestämiselle. Vertailevaa aineistoa hyödyntävät artikkelit on kirjoitettu yhdessä kolmen kokeneen brittitutkijan kanssa, mikä on taannut tulosten tulkinnassa vahvan tieteellis-yhteiskunnallisen asiantuntemuksen myös vertailumaan osalta. Empiirinen tutkimusaineisto on

laaja ja tutkittavaa kohdetta monipuolisesti valottava. Se koostuu työntekijöiden yksilö- ja fokusryhmähaastattelusta, moniammatillisten työryhmien kokousnauhoituksista sekä erilaisista asiakas- ja hallintodokumenteista. Osa-artikkeleiden aineistoanalyysit on poikkeuksetta tehty huolellisesti: ne on suoritettu kuhunkin tutkimuskysymykseen ja aineistoon sopivin koodustekniikoin hallinnan tutkimuksen käsitteitä soveltamalla. Laadulliset analyysit on tehty aineistosensitiivistä harkintaa käyttäen.

Yhteenvetoluku (noin 50 sivua) on rakennettu hyvin lukijalle aukeavaksi kokonaisuudeksi, jossa esitellään kootusti tutkimuksen motiivit, tutkimuskysymykset, data ja tutkimuksen metodologiset valinnat sekä havainnollistetaan se miten tutkimushankkeen tulokset rakentuvat osa-artikkeleiden perustalle. Tulossynteesi on koko lailla artikkeleiden kirjoittamisjärjestyksestä noudatteleva kolmen alaluvun kokonaisuus. Samalla se paljastaa väittelijän tutkimuksen aikaisen oppimisprosessin, joka heijastellee myös tutkimustiedon lisääntymistä ja näkökulmien monipuolistumista viime vuosina. Saarion synteesi on selkeä, osa-artikkeleiden tuloksiin nähden itsenäinen sekä ansiokas. Hän on taitava visuaalistamaan tuloksia ja käyttää visuaalisia metaforia. Metaforat ja tulosten esittäminen kuvioina tekevät tutkimuksen lukemisen eläväksi, jopa hauskaksi, ja osoittavat vahvaa aiheen hallintaa.

Ensimmäinen alaluku kokoaa sosiaalisen lehdissä julkaistujen kansainvälisten artikkeleiden tulokset (ostosopimukset; Aho-tietojärjestelmä).

Artikkelit käsittelevät sitä miten ammattilaisten työ muuttui tietojärjestelmän käyttöönoton myötä ja miten ostosopimuksen vaikuttavuusvaateet heijastuvat ammattilaisten puheissa. Tulokseksi saadaan vahva vaikutussuhde: tietojärjestelmän koodit ovat muuttaneet mielenterveystyön ammattikäytäntöjä suuntaamalla niitä järjestelmän mukaisiksi. Työntekijät välttävät työtä, jota järjestelmä ei palkitse. Toiseksi ammattilaisten puhe palvelujen hinnoista ja huoli siitä, näkykö hoidettavan edistyminen ostopalvelusopimuksen hengen mukaisina tulostuloksina, on runsasta. Johtopäätös on, että näissä tapauksissa ammattilaisten ekspertiisi tulee alistetuksi sille taloudelliselle rationaalisuudelle, jolle tutkitut auditointikäytännöt perustuvat (arviointi rautahäkinä).

Toinen alaluku tiivistää terveysalan lehdissä julkaistujen kahden kansainvälisen artikkelin tulokset (Oberon ja Miranda-tietojärjestelmät). Se tarkastelee työntekijöiden vastusta, vastadiskursseja sekä ei-tietojärjestelmävälitteisten kommunikaatiotapojen käyttämistä tietojärjestelmien rinnalla. Tutkija löytää kolmenlaista vastarintaa: tietojärjestelmiä 'sovelletaan' omaperäisesti, hallinnon antamista täyttöohjeista poiketaan tietoisesti ja järjestelmiä kritisoidaan etenkin siksi, ettei niiden tekemisessä ole kuultu käyttäjiä. Tietojärjestelmien rinnalla ammatillaiset käyttävät perinteisiä kommunikointitapoja (esim. puhelien). Johtopäätös on, että toimiakseen mielenterveystyön auditointijärjestelmä tarvitsee paljon työntekijöiden omaa harkintaa ja luovaa työpanosta.

Kolmas alaluku käsittelee yleisemmällä tasolla arvioinnin logiikan ja professionaalisen logiikan ristiriitaista suhdetta mielenterveystyön ammattilaisten näkökulmasta. Selvitäkseen auditoinnin tuottamista hankaluuksista työntekijät joutuvat tekemään työtään ikään kuin "luovien". Auditoinnin tekniikat ovatkin saattaneet tutkittujen yksiköiden mielenterveystyön jatkuvan epävakauden tilaan.

Saario kokoaa mielenterveystyön praktikkojen suhtautumistavat ja havaitsee ne kolmenlaisiksi: puolustaviksi, vastustaviksi ja strategisiksi. Suhtautumistavasta riippuen ammattilaisten kokemus vaihtelee; se voi olla rautahäkki, se voi olla vastustuksen kohde tai sitä voidaan taivuttaa sopivammaksi parhaan ammattiharkinnan mukaan, tai se voi olla jatkuvan uhkan ja epävarmuuden tuottaja. Lopuksi tutkija pohtii syitä siihen, miksi työntekijöiden vastarinta ei saa radikalisoitua. Hän toteaa, että arviointitekniikoilla on ollut myös työtä edistäviä seurauksia, kuten asiakasjonon lyheneminen. Lisäksi tutkija pohtii tulostensa yleistettävyyttä.

Tulokset demonstroivat osuvasti ja monin tavoin sitä, miten monitahoinen tietotyön laji mielenterveystyön sosiaali- ja terveyspalvelut ovat ja miten huonosti ilman palvelutyön asiointuntemusta taloudellisista rationaliteeteista johdettu hallinnan tapa sopii yksilötasolla tapahtuvaan työhön. Lisäksi paljastuu, että riittävän selkeiden arviointitavoitteiden määrittely hallinnon tarpeisiin on ammatillisillekin haasteellista, koska palvelu on prosessi, jonka omistaja on asiakas omassa elämäntilanteessaan. Saarion ansioksi on

luettava, että kaikki tämä tulee huolellisesti keskustelluksi kansainvälisen tutkimustiedon yhteydessä. Lisäksi hän myös itse aktiivisesti osallistuu kansainvälisen tutkimustiedon tuottamiseen.

Tutkimuksen kysymyksenasettelu on perusteellisesti motivoitu ja eri artikkeleiden osakysymykset muodostavat tieteellisesti ja ammatillisesti loogisen kokonaisuuden, jonka tutkija esittelee yhteenvedossa. Käsitteelliset valinnat perustuvat löysästi, mutta tyylikkäästi, hallinnan analytiikan näkökulmiin lukuun ottamatta neljättä artikkelia, jossa suhde on välittyneempi. Siitä huolimatta tutkija onnistuu kytkemään myös tämän artikkelin tulokset kokonaisuuteen. Selitys lienee tutkijan tiukassa päättymisessä empiirisen aineiston tasolle tuloksia syntetisoivassa tulkinnessa. Tutkimuksen teoreettis-metodologinen kontribuutio jää ohuemmaksi kuin tutkimuksen avausluku antaa olettaa.

Tutkimuksen tulokset ovat koko sosiaali- ja terveyspalvelusektorin kannalta tärkeitä ja kiinnostavia, sillä Suomessa ei ole juurikaan tällaista tutkimustietoa akateemisesti koulutettujen tietotyön ammattilaisten suhteista NPM:n mukaisiin tietojärjestelmiin. Saarion tutkimus on tehty osittain yhdessä kansainvälisten tutkijoiden kanssa ja julkaistu kansainvälisesti korkeatasoisissa lehdissä viimeistä artikkelia ja yhteenvedoa lukuun ottamatta. Yhteenvedo olisi voinut sisältää tutkijan oman tutkimusprosessin kriittistä reflektointia ja jatko-tutkimusaiheisiin suuntaavaa pohdintaa. Tulosten suhdetta suomalaisen palvelupolitiikan valintoihin olisi myös voinut avata enemmän. Aineksia tällaiseen keskusteluun tutkijalla olisi ollut riittämiin.

MONIMETODINEN VOIMAVARANÄKÖKULMA NUORIIN

Aila-Leena Matthies: *YTT, professori,
Jyväskylän yliopisto*

Riikka Korkeamäki, Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 17, Tampere 2013. 241s + liitteet.

Riikka Korkeamäen väitöskirja on monitahoinen tutkimus yläkouluikäisten nuorten vertaissuhteista tulkittavasta sosiaalisesta pääomasta. Tutkimuksen kimmokkeena on ollut tutkijan ihmettely sosiaalisen pääoman siekailemattomasta käytöstä lapsiin ja nuoriin kohdistuvien toimintojen perusteluna, ilman julkilausuttua ymmärrystä käsitteen merkityksestä. Tutkimus sijoittuu sosiaalityön ja nuorisotyön tutkimuksen yhteiselle kentälle. Siinä ei kuitenkaan tutkita kummankaan alan ammatillisia käytäntöjä, eikä myöskään varsinaisia ”kohdeongelmia”. Tutkimusta voi pitää enemmänkin sosiaali- ja nuorisotyön ikäspesifiä kontekstia ja kohteiden elämismailmaa käsitteellistävänä tutkimuksena.

Tutkimus koostuu rakenteellisesti viidestä vuosina 2008–2011 julkaistusta artikkelista sekä 241-sivuisesta yhteenvedo-osasta. Tutkimuksen tavoitteena on vastata ihmettelyyn siitä, mistä on kysymys, kun on kysymys sosiaalisesta pääomasta nuorten vertaissuhteissa. Kirjoittaja haluaa tietää, millaisena välineenä sosiaalisen pääoman käsite näyttäytyy nuorten vertaissuhteiden

tarkastelussa. Toiseksi hän kysyy, miten sosiaalinen pääoma merkityksellistyy yläkouluikäisten nuorten vertaissuhteiden tarkastelussa. Tutkimustehtävä on perusteltu vakuuttavasti ”sosiaalisen pääoman mysteerillä”. Metodologisesti pyrkimyksenä on tavoittaa aikuislähtöiseksi kritisoidussa sosiaalisen pääoman diskurssissa nuorten omaa näkökulmaa ja merkityksenantoja, sekä avata nuorten omien vertaissuhteiden kontekstia. Tutkimusasetelma liittyy ajankohtaiseen paradigmaattiseen muutokseen, jossa tutkimuksen kohteet pyritään näkemään asiantuntijoina antamalla heille oma ääni ja toimijuus. Tämä asetelma sitoo hyvin yhteen tutkimuksen eri osia. Tutkimustehtävää voidaan pitää myös kirjaimellisesti teoriajohtoisena, pyrkiihän se arvioimaan sosiaalisen pääoman teoreettisen käsitteen soveltuvuutta ja ilmenemisen käytäntöjä nuorten vertaissuhteissa.

Tutkimusaiheen ajankohtaisuutta ei tarvitse perustella. Pinnallinen huolestuminen aikamme nuorison tilasta saa tutkimuksesta myös toisenlaisia, syvälle luotaavia aineksia. Tutkimuksen alussa on kiinnostava kriittinen viritys sumeiden teoreettisten käsitteiden nopeasyklisestä instrumentalistisesta käytöstä tutkimusten, kehittämishankkeiden ja politiikan normatiivisina mantroina.

Tutkimusmenetelmällisesti teos soveltaa monipuolista monimenetelmällisyyttä, jossa erilaiset tutkimusotteet täydentävät toisiaan onnistuneesti. Tutkimusprosessin metodista monipolvisuutta kuvaakin hyvin termi ”sequential mixed-methods”. Ensimmäisen artikkelin aineistona on teoreettis-käsitteellinen kirjallisuus sosiaalisesta pääomasta. Toi-

nen artikkeli perustuu valtakunnalliseen kyselyaineistoon. Kolmannessa ja neljännessä artikkelissa käytetään kahdella eri paikkakunnalla kerättyä, yläkoululaisille suunnattua laadullista kirjoitelma- ja haastatteluaineistoa. Viidennessä artikkelissa on kyse samasta aineistosta valitusta tapaustutkimuksesta. Metodologisesti tutkimus onkin kiinnostava, ja se osoittaa kirjoittajan hallitsevan yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksen metodeja poikkeuksellisen monipuolisesti.

Tutkimus on varsin laaja, monia työläitä vaihteita sisältävä, eri metodeja ja eri tarkastelukulmia sisältävä kokonaisuus. Kun väitöskirjan osatutkimukset perustuvat erilaisiin aineistoihin, näkökulmiin ja käsitteellisiin ratkaisuihin, yhteenvetoartikkelin suureksi haasteeksi muodostuu väitöskirjan kokonaisuuden rakentaminen ja pitäminen koossa yhteisillä läpikulkevilla tutkimuskysymyksillä. Tutkimuskysymyksiin on myös vastattava niin, että ollaan uskollisia osatutkimusten tuloksille, mutta kehitetään tutkimuksen juonta myös eteenpäin. Kirjoittaja on onnistunut tässä erinomaisesti huolellisen, tutkimuksen juonen eri vaihteita erittelevän ja hioutuneen esitystavan ansiosta.

Yhteenveto-osa on laadittu siis poikkeuksellisen huolellisesti ja perusteellisesti. Erilaiset kuviot ja taulukot selkeyttävät työn rakennetta, eri aineistojen ja artikkeleiden osuutta sekä tulosten muodostumista. Kirjoittaja onnistuu perustelemaan varsin erilaiset ratkaisunsa yksittäisten artikkeleiden kohdalla ja sitomaan niitä yhteen käsitteellisellä jäsennystyöllä. Valitun esitystavan kääntöpuoleksi muodostuu pysyttely

suhteellisen abstraktilla keskustelun tasolla, joka etäännyttyä paikoitellen kauas yksittäisten artikkeleiden elävästä empiiriasta ja ehkä myös nuorten omasta näkökulmasta. Muutamat konkreettiset esimerkit tosin tasapainottavat tätä.

Teoreettinen ja empiirinen tarkastelu, sosiaalisen pääoman käsite ja käytännöt muodostavat työssä kokonaisuutena arvioiden onnistuneen dialogin. Käsitteelliset-teoreettinen tarkastelu fokusoituu Putnamin, Colemanin ja Bourdieun sosiaalisen pääoman teorioiden ja määritelmien ydinkohtiin ja niiden täydentämiseen ja osin myös kritiikkiin kirjoittajan omilla, nuorten vertaisyyhteisöjä koskevilla havainnoilla rikastettuna. Kirjoittajan ansioksi on luettava erinomaiset täsmennykset ja täydennykset, jotka haastavat, mutta eivät kumoja tähänastista sosiaalisen pääoman käsitettä koskevaa valtavirran keskustelua. Päätulokseksi muodostuu sosiaalisen pääoman ilmeneminen nuorten vertaisyyhteisöissä emotionaalisina resursseina, prosesseina sekä positioina. Kirjoittajan mukaan tähänastinen sosiaalisen pääoman teoreettinen tutkimus on ohittanut tai tarkastellut rajallisesti nuorten vertaissuhteita, eikä ole tunnistanut niitä positiivisina potentiaaleina. Vertaissuhteiden potentiaalit resursseina vaihtelevat esimerkiksi harrastusten, ystäväpiirin laajuuden, sukupuolen sekä seurustelusuhteiden mukaan. Vaihtelut eivät ole staattisia, vaan yllättävän liikkuvia, neuvoteltavia, itse valittuja ja haltuunotettuja. Vertaissuhteita määrittelevät moraaliset kategoriat voivat olla samaan aikaan sekä tiukkoja että joustavia. Lopulta sosiaalinen pääoma ilmenee toimijuutena, jota voidaan tulkita

luonteeltaan performatiiviseksi positoiden muotoutumiseksi.

Tutkimuksen kohteen tarkastelu eri näkökulmista ja eri aineistoilla ei odotetusti voi päättyä tiukkojen faktojen esittämiseen, vaan tutkimuskohteesta paljastuu paremminkin lukuisia eri ulottuvuuksia, ja niiden ääripäiden väliin sijoituvia potentiaaleja siitä, miten sosiaalinen pääoma voi nuorilla ilmetä. Tästä jälkimodernista yhtäältä-toisaalta-tasapainoilusta tulee työn läpikulkeva kiinnostava argumentoinnin rakenne. Se kuvastaa huolellisesti perusteltua sosiologista suhteellistamista, vaikka vähän loiventaa argumentaation terävyyttä.

Yhteenvedon lopussa tutkimustuloksia arvioidaan sosiaalityön tieteenalan tai professionaalisen sovellettavuuden kannalta. Nuorten ”tavallista arkea” tavoittaessaan tutkimus ei äkkiseltään anna nopeita vastauksia päivänpolttaviin lastensuojelun tai nuorten marginalisoitumisen haasteisiin. Silti esimerkiksi empiirinen näyttö poikien huono-osaisuuden ja yksinjäämisen välisestä suhteesta on merkittävä. Työ myös viitoittaa sosiaalityötä näkemään ja kuulemaan nuorten omien vertaissuhteiden merkityksiä, ja muuttamaan aikuislähtöistä tarkastelua. Työn vahvuutena on teorialähtöisyyden ja aineistosidonnaisuuden rinnakkaisuus, joka mahdollistaa hyödyllisiä avauksia tutkimustiedon ja ammattikäytännön väliselle dialogille. Siitä voidaan tunnistaa sovellettavuutta esimerkiksi koulun sosiaalityölle, nuorisososiaalityölle ja moniammatilliselle yhteistyölle. Tulosten pohjalta voi myös kysyä, tunnistetaanko markkinamekanismien

ohjaamien aikuisten yhteiskunnassa ylipäänsä tarvetta nuorten omaehtoista yhteisöllisyyttä mahdollistavalle infrastruktuurille ja elinympäristölle.

Keskeisimpänä teoksen antina voi pitää sosiaalisen pääoman avaamaa johdonmukaista voimavaranäkökulmaa, resurssiorientaatiota, jonka näkemiselle sosiaali- ja nuorisotyön ”moral panic”-tilanteissa helposti sokeudutaan. Teoreettisesti ja tutkimuksellisesti on itsessään ansiokasta, että tässä ikäspesifissä kontekstissa on toteutettu tutkimusmetodeiltaan vakuuttava, teoreettisesti korkeatasoinen ja käytännön informaatiolla uusia näkökulmia avaava sosiaalisen pääoman tarkastelu. Erityisesti on mainittava, että kieli on tässä tutkimuksessa hyvää ja luettavaa.

RAKENTEELLISTA SOSIAALITYÖTÄ VAI SOSIAALITYÖTÄ RAKENTEISSA?

Piia Puurunen: *YTM, nuorempi tutkija, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos*

Mari Suonio: *YTM, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos*

Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress, Kuopio 2014. 295 s.

Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisema ja UNIpress:n kustantama ”Rakenteellinen sosiaalityö” on järjestyksessään 11. vuosikirja. Kerrankin voi hyvällä syyllä sanoa teoksen paneutu-

van erittäin ajankohtaisiin seikkoihin yhteiskunnan rakennemuutoksen, uudistuvan sosiaalihuolto- ja kuntalain, ja sosiaalityön vaikuttavuudesta käytävän keskustelun vuoksi. Osa artikkeleista ottaa myös askeleen pidemmälle tarkastellessaan tulevaisuuteen kestävä kehityksen kysymyksiä, tekemällä avauksia legitimoitua sosiaalityötä laajemmille areenoille tai luomalla teoreettis-metodologisille analyyseille pohjautuvia välineitä asiakas- ja verkostotyöhön. Pääimmäiseksi kirjasta jää kuitenkin kaksitahoinen kuva. Teoksen yksittäiset artikkelit ovat hyviä, osa erinomaisia, tarkastellessaan sosiaalityötä ja rakenteita, ja sosiaalityötä rakenteissa. Ne tarjoavat uudenlaisia avauksia ja raikkaita näkökulmia sosiaalityön itseymmärrykseen. Samaan aikaan kokonaiskuva teoksen nimeksi valitusta käsitteestä *rakenteellinen sosiaalityö* jää epämääräiseksi ja vaikeaksi jäsentää. Artikkeleiden jakoa kolmeen eri osaan ei perustella selkeästi tai kovinkaan analyyttisesti. Samoin jää epäselväksi se, miten juuri kyseiset artikkelit ovat valikoituneet kirjaan, ja miten monitieteisestä tai määrällisesti suuresta joukosta toimittajilla oli mahdollisuus tehdä valikointia – jos oli. Näiden seikkojen aukikirjoittaminen olisi auttanut kontekstoimaan kirjan antia selkeämmin, kuin se, että jäsentämistä jätetään nyt pääosin lukijalle itselleen.

Teosta lukiessa pohdimme sekä kokonaisuutta että kunkin artikkelin kohdalla seuraavia kysymyksiä: mitä artikkeli kertoo rakenteellisesta sosiaalityöstä, miten artikkeli kytkeytyy siihen, miten käsite määrittyy ja jäsentyy teoksessa sekä vastaako artikkelin otsikko sisältöä? Näihin peilaten tarkastelimme sitä,

muuttuisiko artikkelin anti ja sisältö, jos puhuttaisiinkin rakenteellisen sosiaalityön sijaan sosiaalityöstä yleensä. Lisäksi pohdimme, mitä teos kertoo rakenteellisen sosiaalityön tutkimuksesta.

Läpi kirjan ajatuksia herättävä seikka on rakenteellisen sosiaalityön -käsite. Otsikolla ja teeman valinnalla luodaan lukijalle odotus rakenteellisen sosiaalityön erityisyydestä. Käsitteestä on kuitenkin vaikea saada otetta mitä pidemmälle teos etenee. Paikoin käsite on tulkittavissa kattokäsitteeksi, ikään kuin viitekehyyksiksi sosiaalityölle, jossa pyritään muutokseen, vaikuttamiseen tai oikeudenmukaisuuden puolustamiseen. Vaikka käsitettä pyritään paikantamaan teoreettisesti (Pohjolan artikkeli), niin tämä käsitteenmäärittely ei läpileikkaa teosta. Herää kysymys, mitä erityistä käsitevalinta kertoo sosiaalityöstä? Artikkelivalikoiman perusteella vaikuttaisi, että rakenteellisen sosiaalityön alla voi perustella sosiaalityön universaalia, yleistä tehtävää, ja rajankäynti sosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön määrittelyjen kanssa on häilyvää. Usea kirjoittaja esimerkiksi nostaa esiin sen, että ei ole rakenteista vapaata sosiaalityötä. Paikoin taas käsite otetaan itsestäänselvyytenä tai annettuna kiinnittämään kunkin artikkelin teema *rakenteisiin*. Herää kysymys, mitä menetettäisiin, jos puhuttaisiinkin sosiaalityöstä rakenteissa tai sosiaalityön ja rakenteiden suhteesta.

Sosiaalityö määritellään usein lähtökohtaisesti muutostyöksi. Yhdistävänä juonteena teoksessa voidaankin pitää *muutosta*, sen suuntaa ja erityisesti suhdekeskeisyyttä tai erilaisissa suhteissa toteutettavaa sosiaalityötä. Se kattaa

esimerkiksi ennaltaehkäisevän näkökulman, suuntaamisen kohti kestävän kehityksen yhteiskuntaa (Matthies & Närhi), paikallisen ja globaalien vuoropuhelun (Kilpeläinen & Romakaniemi) sekä vaikuttamisen keinot (Hämäläinen; Tiitinen & Lähteinen). Tekeekö muutoksen suunnan kohdentaminen yhteiskunnan rakenteisiin sosiaalityöstä rakenteellista? Vai onko kyseessä enemmänkin erilaisissa suhteissa toimiva, rakenteet huomioon ottava, sosiaalityö yleisellä tasolla? Useampi artikkeli viittaa yksilökohtaiseen sosiaalityöhön, mikä asettaa myös yksilön ja rakenteet vastakkain sosiaalityön osa-alueina tai muutoksen suuntana. Onko sosiaalityö ottanut liikaa yksilökohtaisen työn roolia ja siitä syystä kokee tarpeelliseksi korostaa erikseen rakenteellista sosiaalityötä? Sosiaalityön toteuttaminen ei kuitenkaan ole niin mustavalkoista, ja vaikuttaa keinotekoiselta vetää rajaa osin väärin ymmäretyn yksilökohtaisen ja rakenteellisen sosiaalityön välille.

Teoksessa korostuu tiedon merkitys. Sosiaalityössä tuotetaan erityyppistä tietoa ja sosiaalityön roolina tämä seikka nousee artikkeleissa selkeästi esiin. Tiedon merkityksen ja sen tuottamisen eri näkökulmat ovat tärkeitä niin tutkimuksen kuin sosiaalityön käytännön kannalta. Tieto kytkeytyy paitsi eri viitekehyyksellä toimimiseen (esim. radikaali, ekososiaalinen) myös yleisempään yhteiskunnalliseen tietoon, ymmärrykseen rakenteista ja niiden vaikutusmekanismeista. Yhtä lailla tärkeää on tiedon tuottaminen eri foorumeilla (Tiitinen & Lähteinen) tai se, miten asiakas tai asiakkuudet tulevat määriteltyiksi (Pekkarinen).

Teosta voi pitää hyvänä myös siinä mielessä, että kokonaisuutena ja yksittäisinä artikkeleina sen lukeminen herätti paljon ajatuksia ja kysymyksiä sosiaalityön itseymmärryksestä. Voisiko esimerkiksi kirjoittajien esiin nostama dualistinen jaottelu yksilökohtaisen ja rakenteellisen työn (yksilön ja rakenteen) välillä ratketa, jos sosiaalityön keskusteluissa vakiintuisi tapauskohtaisuuden käsite? Tapaus sosiaalityössä oli jo Mary Richmondin mukaan sosiaalinen tilanne, toisin sanoen *tapaus* on suhde- tai olosuhdekäsite. Tapauskohtaisuuden tarkasteluun sisältyy yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasot (esim. Heinonen), suhteiden merkitys (esim. Pekkarinen), toimijuuden eri tasot ja tutkiva työote, joka tuottaa tietonsa ihmisten ekososiaalisesta kokonaisuudesta (esim. Matties & Närhi) tai systeemiteoreettisesta lähestymistavasta (esim. Kilpeläinen & Romakkaniemi), ja joka huomioi ylipäätään sosiaalityön laaja-alaisen asian- tuntuuden tarkastelun.

Uudistuvan sosiaalihuoltolain luonnoksessa rakenteellinen sosiaalityö on mainittu erityisenä sosiaalityön osa-alueena. Sosiaalityön tutkijoiden ja käytännön työntekijöiden tulisi olla niitä, jotka määrittelevät sitä, millaista tuo työ on tai millaista tietoa rakenteellisella sosiaalityöllä tuotetaan eri ilmiöistä. Samaan aikaan sosiaalityön tulisi olla se taho, joka aktiivisesti kut-

suu monitieteisen yhteisön mukaan sosiaalityöhön liittyvään keskusteluun. Teoksesta jää puuttumaan (tai siihen ei ole mahtunut tai tarjoutunut mukaan) asiakastieto ja sen tuoma kokemuksellisuus, uusi kansalaistoiminta ja -aktivismi sekä järjestökentän ääni jo mainitun monitieteisen näkökulman ohella. Nyt puuttuvat näkökulmat olisivat ehkä entisestään raikastaneet kuvaa sosiaalityöstä ja toimineet keskustelukumppaneina teokseen valikoituneille näkökulmille. Erityisen kiinnostavaa olisi ollut sen tarkastelu, mikä edellä mainittujen tahojen suhde on sosiaalityöhön silloin, kun toimitaan rakenteissa.

On helppo yhtyä joidenkin artikkeleiden kirjoittajien näkemyksiin rakenteellisen sosiaalityön tarpeellisuudesta osana sosiaalityön tulevaisuuden kehitystä. Toivomme, että keskustelu sosiaalityössä ja sosiaalityöstä jatkuu teoksen pohjalta. Huolimatta käsitevalintaan liittyvästä kritiikistä yksittäisten artikkelien innostavan ja ajatuksia herättävän annin soisi pääsevän laajempaan keskusteluun. Ehdotamme, että jatkossa Sosnet tai Sosiaalityön tutkimuksen seura järjestäisi vuosikirjan teemasta seminaariin tai keskustelutilaisuuden muutaman kuukauden kuluttua kirjan julkaisemisesta. Näin artikkeleiden avaukset saisivat jatkoa laajemmassa keskustelussa.